

<https://doi.org/10.18778/1643-0700.13.11>

Jarosław STULCZEWSKI*

STOWARZYSZENIE SPÓŁDZIELNI SPOŻYWCÓW „SZADKOWIANKA” W SZADKU (1913–1948)

Od 1869 r. na terenie zaboru rosyjskiego zaczęły powstawać stowarzyszenia spożywców. Dopiero jednak Warszawskie Towarzystwo Kooperatystów, utworzone w 1906 r., podjęło próbę popularyzacji ruchu spółdzielczości spożywczej w miastach i na wsi. Sytuacja, jaka się wytworzyła po niedawno stłumionej rewolucji w zaborze rosyjskim, nie sprzyjała takim inicjatywom. Zaborca niechętnie zezwalał na powoływanie do życia nowych organizacji, obawiając się, że mogą one być nośnikami dążeń niepodległościowych. Także stowarzyszenia spożywców musiały długo (nawet do 3 lat) oczekiwać na legalizację statutów. Statut Warszawskiego Związku Stowarzyszeń Spożywczych został zatwierdzony w 1911 r.¹

Początki spółdzielczości w Szadku nie były łatwe. 17 grudnia 1912 r. grupa 13 mieszkańców miasta: Ludwik Jabłoński (sklepikarz), Franciszek Kobusiewicz (murarz), Leopold Zabłocki (rolnik), Władysław Łapiński (rolnik), Jan Dziurdziński (szewc), Jakub Adamkiewicz (handlarz drewnem), Antonina Wicherek (piekarka), Adam Turajski (rzeźnik), Marcin Santy (szewc), Tomasz Santy (szewc) oraz Eugenia Tamecka, Sabina Grabska, i Helena Kobusiewicz (właścicielki zakładów stolarskich), wystosowała prośbę do gubernatora kaliskiego o utworzenie i zatwierdzenie na terenie osady Szadek Towarzystwa Spożywców pod nazwą „Szadkownianka”². Kancelaria gubernatora kaliskiego po zapoznaniu się ze sprawą i zlustrowaniu jej przyszłych założycieli dopatrzyła się, że jeden z mieszkańców Szadku, Franciszek Kobusiewicz, był w przeszłości karany. Postanowieniem naczelnika powiatu sieradzkiego z 17 grudnia 1905 r. skazano go na 3 miesiące pozbawienia wolności za organizowanie zabronionych polskich wieców i ma-

---

* Jarosław Stulczewski, działacz społeczno-kulturalny, członek Grupy Rekonstrukcji Historycznych „Złoty Krzyż” w Zduńskiej Woli, 98-220 Zduńska Wola, ul. Złotnickiego 23.

¹ T. Walczakowski, *Wspomnienia z pracy w warszawskim związku stowarzyszeń spożywczych i w „Społem” ZSS*, [w:] *Wspomnienia działaczy spółdzielczych*, t. 5, Warszawa 1973, s. 17–19; Z. Chmielewski, *Podręcznik spółdzielczości*, Warszawa 1936, s. 67.

² Dostarczenie prośby szadkowiec i otrzymanie na nią odpowiedzi powierzono pisarzowi gminy Szadek, Ludwikowi Jabłońskiemu. Zob. Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), Kancelaria Gubernatora Kaliskiego, sygn. 2483.

Fot. 1. Stowarzyszenie Spółdzielni Spożywców „Szadkowanaka” w Szadku przy ul. Rynek 6, 26 grudnia 1936 r.
Źródło: ze zbiorów Izby Pamięci w Szadku

nifestacji patriotycznych oraz za zamykanie szkół³. W tym czasie Kobusiewicz pełnił funkcję wójta Szadku.

W związku z brakiem odpowiedzi od gubernatora 13 marca 1913 r. wystosowano kolejne pismo. Wyrażono w nim ubolewanie z powodu długiego oczekiwania na zezwolenie gubernatora na otwarcie sklepu wielobranżowego w Szadku, zwłaszcza że zakupiono już artykuły *pierwszej potrzeby* w miejscowych sklepach. Ostatecznie szadkowskie stowarzyszenie spółdzielców rozpoczęło działalność 28 czerwca 1913 r. – wtedy też nastąpiło oficjalne otwarcie sklepu spółdzielni⁴.

³ Tamże.

⁴ Tamże.

Stowarzyszenia spółdzielców otrzymywały z hurtowni cenniki, które poza wstępem precyzującym warunki dostawy zawierały dwie części. Pierwsza dotyczyła dostaw składowych, druga – dostaw bezpośrednich. Wszystkie przesyłki kierowano do odbiorców za zaliczeniem kolejowym lub na zasadzie inkasa bankowego. Zgodnie z uchwałą ze zjazdu z 1908 r. nie udzielano kredytów⁵. Spółdzielnie organizowały i prowadziły zakłady gospodarcze, a także podejmowały działalność kulturalno-oświatową i społeczną. Działalność gospodarza polegała z reguły na hurtowym zakupie surowców, które następnie przerabiano. Wytworzone artykuły spożywcze i przedmioty użytku domowego oraz gospodarczego odsprzedawano w detalu członkom spółdzielni. Spółdzielnie przyjmowały także wkłady oszczędnościowe od swoich członków na warunkach ustalonych przez Radę Nadzorczą. Artykuł 4 statutu spółdzielni spożywców wyraźnie wskazywał, że *sprzedaż odbywać się będzie wyłącznie za gotówkę*. Zarząd składał się przezważnie z trzech członków, powoływanych przez Radę Nadzorczą na czas nieokreślony.

Dynamicznie rozwijający się ruch spółdzielczy spożywców (w 1913 r. powstało 24 spółdzielni) przerwał wybuch I wojny światowej, której skutki sparaliżowały życie gospodarcze w kraju.

15 października 1917 r. członkowie sklepu Stowarzyszenia Spożywców „Szadkowianka” wzięli udział w obchodach setnej rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki, zorganizowanych przez miejscową Ochotniczą Straż Ogniową⁶. W pierwszych latach II Rzeczypospolitej odczuwało się brak wielu towarów żywnościowych na rynku. W okresie dwudziestolecia międzywojennego w pobliżu Szadku powstało kilka kolejnych stowarzyszeń spożywców. W 1920 r. w niedalekich Prusinowicach utworzono spółdzielnię „Prusinowianka”, która obsługiwała mieszkańców Prusinowic, Grzybowa, Borków Prusinowskich i Gór Prusinowskich. Stowarzyszenie rozwijało się jednak słabo, a liczba jego członków wynosiła 128 osób⁷. Ponadto w Zadzimiu działała „Zadzimianka”, a w Małyniu – „Małynianka”⁸.

Stowarzyszenie szadkowskie działało pod nazwą *Spółdzielnia Spożywców „Szadkowianka” w Szadku z odpowiedzialnością udziałami*. Funkcję prezesa Rady Nadzorczej pełnił Feliks Naremski⁹, a Wiktor Listowski (nauczyciel, kierow-

⁵ T. Walczakowski, *Wspomnienia z pracy...*, s. 22.

⁶ T. Olejnik, *Ochotnicza Straż Pożarna w Szadku 1896–1996*, Sieradz 1996, s. 29–30.

⁷ Do powstania Stowarzyszenia Spożywców „Prusinowianka” przyczynili się: M. Nastarowicz, I. Krasieński, S. Frontczak, F. Bachmański, J. Rulczak, W. Pawłowski. Zob. „Ziemia Sieradzka” 1921, nr 13, s. 7.

⁸ *Księga Adresowa Polski (wraz z w. m. Gdańskiem) dla handlu, rzemiosł i rolnictwa; Annuaire de la Pologne (y compris la V. I. de Dantzig) pour le Commerce, L'Industrie, les Metiers et L'Agriculture na rok 1926/27*, Warszawa 1927, s. 293, 423.

⁹ Feliks Naremski (ur. 16.11.1904 r. w Przatowie – zm. 26.03.1993 r. w Łodzi, pochowany na cmentarzu komunalnym Doły), najstarszy syn Antoniego i Aleksandry z Lichów. Służbę wojskową

Fot. 2. Feliks Naremski – prezes Rady Nadzorczej Spółdzielni Spożywców „Szadkowanaka” w Szadku

Źródło: ze zbiorów Jana Naremskiego

nik miejscowej szkoły) zasiadał w zarządzie¹⁰. W sklepie, którego kierownikiem była Bronisława Biernucka, pracowali m.in.: Kazimiera Sowa (z męża Ciołek, ekspedientka), Wanda Sadowska (z męża Zabłocka), Jan Działamarski oraz Jan Kwiram¹¹. Funkcję księgowego w spółdzielni pełnił Stanisław Godecki (1918–1921)¹². W 1927 r. spółdzielnia liczyła 282 członków, zaś jej kapitał wynosił 8 tys. zł. Spółdzielnia prenumerowała pisma: „Spółnota”, „Społem”, „Gazeta Warszawska Poranna” i „Ziemia Sieradzka”¹³. W sklepie znajdował się m.in. przyrząd do mieszania płynów, 4 wagi handlowe (o udźwigu poniżej 3 ton) i 9 odważników¹⁴.

ukończył w stopniu kaprała. 26 października 1929 r. ożenił się z Ireną Heleną Górską, z którą po ślubie zamieszkał w Szadku przy ul. Widawskiej. Do wybuchu wojny członek OSP w Szadku. Od 1948 r. radny Miejskiej Rady Narodowej w Szadku. Po likwidacji spółdzielni aresztowany przez UB z Sieradza i osadzony na krótki okres w więzieniu sieradzkim. Na wolność wyszedł 30 kwietnia 1949 r. Wyjechał do Łodzi, gdzie rozpoczął pracę jako intendent w Szpitalu Położniczym przy ul. Sterlinga. Następnie był kierownikiem bazy materiałowo-magazynowej w Łódzkim Przedsiębiorstwie Budownictwa Uprzemysłowionego. W 1964 r. przeszedł na emeryturę. Należał do Polskiego Związku Działkowców. Relacja syna – Jana Naremskiego (z 31.01.2013 r.).

¹⁰ Relacja Zofii Wichrowskiej, z domu Listowskiej (z 14.09.2010 r.).

¹¹ Relacja Tomasa Zabłockiego (z 12.06.2010 r.).

¹² Wspomnienia spółdzielcy Stanisława Godeckiego, zbiory PSS „Społem” w Zduńskiej Woli.

¹³ „Ziemia Sieradzka” 1927, nr 6, s. 2.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Łodzi, Oddział w Sieradzu (dalej: APŁ-OS), Akta miasta Szadku 1898–1943, sygn. 6/30.

Fot. 3. W sklepie Spółdzielni Spożywców „Szadkowianka”, przy ul. Rynek 6 w Szadku, lata trzydzieste XX w.

Od lewej stoją: Kazimierz Sowa (zastępca naczelnika Urzędu Pocztowego w Szadku), Ścibor (kierownik Spółdzielni Mleczarskiej w Szadku), Kazimiera Sowa (z męża Ciołek, ekspedientka sklepu), Bronisława Biernucka (kierownik sklepu)

Źródło: ze zbiorów Danieli Pawlikowskiej

Siedziba sklepu mieściła się w Ryнку pod nr 6 (w budynku należącym do państwa Błaszczczyńskich).

Do 1939 r. spółdzielnia rozwijała się pomyślnie i rosła liczba jej członków¹⁵. Po wybuchu II wojny światowej spółdzielcy nie zawiesili działalności i z małymi przerwami spółdzielnia pod zarządem niemieckim funkcjonowała przez cały okres okupacji hitlerowskiej.¹⁶ Prezes Feliks Naremski wraz z całą rodziną już pod koniec 1939 r. został natomiast wysiedlony do miejscowości Dwikozy (nie-daleko Sandomierza), gdzie w miejscowym urzędzie gminy zajmował się przyjmowaniem kontyngentów.

¹⁵ Według stanu na 1935 r., w Polsce istniało 1389 spółdzielni spożywczych. Zob. Z. Chmielewski, *Podręcznik spółdzielczości*, Warszawa 1936, s. 155.

¹⁶ „Litzmannstädter Zeitung mit dem amtlichen Bekanntmachungen für Stadt und Kreis Litzmannstadt” 1942, Jg. 25, Nr. 74, s. 9.

Po wyzwoleniu Szadku przez Armię Czerwoną w styczniu 1945 r. rozpoczął się trudny okres odbudowy gospodarki miasta. W tym czasie do Szadku powrócił z wysiedlenia Feliks Naremski. Dzięki jego staraniom szybko reaktywowano działalność spółdzielni, która zaopatrywała miejscową ludność w artykuły spożywcze. Funkcję prezesa Rady Nadzorczej spółdzielni powierzono ponownie Naremskiemu. W gronie członków spółdzielni był również Józef Płusa, burmistrz Szadku w latach 1946–1948.¹⁷ W 1948 r. na podstawie zarządzenia ustawy o Centralnym Związku Spółdzielczym i centrach spółdzielni¹⁸ nastąpiło przejęcie Spółdzielni Spożywców „Szadkowianaka” przez Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska” w Szadku¹⁹.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Łodzi, Kancelaria Gubernatora Kaliskiego, sygn. 2483.
Archiwum Państwowe w Łodzi, Oddział w Sieradzu, Akta miasta Szadku 1898–1943, sygn. 6/30; Protokoły posiedzeń PMRN w Szadku 1946–1949, sygn. 7/45.

Źródła drukowane

„Dziennik Ustaw” 1948, nr 30, poz. 199.
Księga Adresowa Polski (wraz z w. m. Gdańskiem) dla handlu, rzemiosł i rolnictwa; Annuaire de la Pologne (y Compris la V. I. de Dantzig) pour le Commerce, L'Industrie. les Metiers et L'Agriculture na rok 1926/27, Warszawa 1927.
„Litzmannstädter Zeitung mit dem amtlichen Bekanntmachungen für Stadt und Kreis Litzmannstadt” 1942, Jg. 25, Nr. 74.
„Ziemia Sieradzka” 1921, nr 13; 1927, nr 6.

Źródła niedrukowane

Kronika Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” Szadek, t. 1, 1971, zbiory GS „Samopomoc Chłopska” w Szadku.
Relacje: Tomasza Zabłockiego (z 12.06.2010 r.), Zofii Wichrowskiej (z domu Listowskiej, z 14.09.2010 r.), Jana Naremskiego (z 31.01.2013 r.).
Wspomnienia spółdzielcy Stanisława Godeckiego, zbiory PSS „Społem” w Zduńskiej Woli.

Opracowania

Chmielewski Z., *Podręcznik spółdzielczości*, Warszawa 1936.
Olejnik T., *Ochotnicza Straż Pożarna w Szadku 1896–1996*, Sieradz 1996.
Walczakowski T., *Wspomnienia z pracy w warszawskim związku stowarzyszeń spożywczych i w „Społem” ZSS*, [w:] *Wspomnienia działaczy spółdzielczych*, t. 5, Warszawa 1973.

¹⁷ APŁ-OS, Protokoły posiedzeń PMRN w Szadku 1946–1949, sygn. 7/45.

¹⁸ „Dziennik Ustaw” 1948, nr 30, poz. 199.

¹⁹ Kronika Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” Szadek, t. 1, 1971, zbiory GS „Samopomoc Chłopska” w Szadku.